

Les construccions que ometen la causa o l'agent: passiva pronominal, impersonal, mitjana i anticausativa

Bartomeu Abrines Llabrés

Universitat Oberta de Catalunya
babrines@uoc.edu

Recibido: 22-10-2021
Aceptado: 02-05-2022

Resumen: La llengua disposa de diferents recursos gramaticals per ometre o amagar l'agent o la causa d'una acció. Entre aquests recursos podem esmentar la passivització i la impersonalització de les construccions. També les construccions anticausatives i les mitjanes. Totes aquestes construccions comparteixen el fet de ser oracions intransitives amb un pronom feble de tercera persona *es*. Ara bé, la distinció sovint no és clara i fàcil. En aquest treball, pensant en un lector que ensenya gramàtica a secundària obligatòria o postobligatòria, es caracteritzen sintàcticament i semànticament aquestes construccions i se n'assenyalen les principals diferències. A continuació es proposa tota una sèrie d'activitats per treballar-les en una classe de batxillerat des de la perspectiva de treball de Bosque & Gallego (2016) i l'esbós d'una seqüència per aprendre gramàtica (Camps 2006).

Paraules clau: passiva pronominal, impersonal, mitjana, construcció anticausativa, ensenyament de la gramàtica

Abstract: Language has a wide varied range of grammatical resources used to omit or hide the agent or the cause of an action. Among these resources, we can find passivization and impersonalization of constructions. Also, there are the anticausative and middle constructions. All these constructions have in common the fact of being intransitive sentences with a third person weak pronoun *es*. However, it is not always easy to distinguish them. In this article, aimed at a reader who teaches secondary or postsecondary school grammar, we highlight the main differences among these constructions, both syntactically and semantically. Below, we propose a range of activities in order to work these constructions in a baccalaureate class, from the Bosque & Gallego's (2016) point of view and a sketch of a grammar learning sequence (Camps 2006).

Key Words: pronominal passive, impersonal, middle, anticausative construction, grammar teaching

Índex

1. Introducció
2. Les construccions de passiva pronominal, mitjana, impersonal i anticausativa
3. Activitats pràctiques
4. Conclusió
5. Bibliografia

1. Introducció

L'*estructura argumental* és el conjunt d'arguments que un predicat exigeix segons el seu significat (RAE-ASALE 2019). Hi ha predicats que seleccionen un sol argument, com és el cas dels verbs intransitius, i predicats que n'exigeixen dos o tres (verbs transitius i ditransitius).¹ Tanmateix, un mateix predicat pot participar en més d'una estructura argumental.

Per exemple, alguns verbs de canvi d'estat es poden construir com a transitius o intransitius, en el que s'ha anomenat *alternança causativa*:²

- (1) a. El vent va rompre la finestra.
b. La finestra es va rompre.

Sintàcticament, el sintagma que funciona com a objecte (1a) passa a ser subjecte gramatical a (1b) i la causa que ha provocat el canvi d'estat de l'objecte, l'argument extern, no s'expressa. A més, el verb apareix en forma pronominal, acompanyat del pronom de tercera persona *es*.

Tanmateix, la llengua disposa d'altres recursos gramaticals per ometre o amagar la causa o l'agent d'una acció. Entre d'altres, la passivització i la impersonalització. Deixant de banda la passiva perifràstica (cf. *La casa va ser construïda per l'avi*), aquestes construccions, com l'anticausativa, comparteixen el fet que són oracions amb el pronom feble de tercera persona *es*, que té un comportament sintàctic i un valor semàntic diferents.³

Entre aquestes oracions podem assenyalar, doncs, la passiva pronominal, la impersonal i la mitjana. La GIEC (2016: §23) agrupa les dues primeres sota la denominació de *construccions pronominals de subjecte indefinit*, i Bartra (2008: §16) com a construccions de *subjecte inespecífic*.⁴

¹ En alguns marc teòrics s'usa el terme *valència* per referir-se a l'estructura argumental, encara que tots dos conceptes no són estrictament sinònims. Segons RAE-ASALE (2019) en sentit restrictiu el terme es refereix al nombre d'arguments d'un predicat. Així, classifica els predicats en avalsents, monovalents, bivalents o trivalents.

² Per a una visió general de l'alternança causativa en català cf. Abrines (2016). Per a l'espanyol cf. Vivanco (2016). Per a l'anglès podeu consultar els articles panoràmics de Schäfer (2009) o de Tubino-Blanco (2020) i les referències que s'hi citen.

La construcció d'(1a) s'anomena *transitiva* o *causativa*, mentre que la d'(1b) rep noms diversos entre els quals el de *anticausativa*, *inacusativa* (a partir de la Hipòtesi Inacusativa de Perlmutter 1978) o *ergativa* (cf. Rosselló 2008). Nosaltres usarem el terme *anticausativa*, emprat especialment després del treball de Levin & Rappaport Hovav (1995). Tanmateix, és pertinent aquí un aclariment terminològic, ja que RAE-ASALE (2009, 2019) usa el terme de *oración media* per referir-se a aquesta construcció, com comprovarem a §2.4, ús que segons Fábregas (2021: 44) no deixa de ser confús.

³ Cal indicar que no entrarem a discutir altres estratègies d'indefinió del subjecte com ara l'ús de pronoms indefinits existencials, el sintagma nominal *la gent* o l'ús especial de les persones gramaticals primera, segona o tercera (cf. GIEC: §23.4 o Bartra 2008: §16.4-5).

⁴ Per a l'anàlisi d'aquestes construccions en espanyol es pot consultar la gramàtica de la RAE (cf. RAE-ASALE 2009: §41), alguns dels treballs de Mendikoetxea (1999a, 1999b, 2012) o més recentment la revisió de Fábregas (2021) de l'ús del clític *se* en espanyol.

- (2) a. L'any que ve s'haurà de restaurar el campanar.
[passiva pronominal, GIEC: 894]
- b. Per aquí no es corre tant.
[impersonal pronominal, GIEC: 894]
- c. Els bons esquís s'esmolen cada any.
[mitjana o pronominal genèrica, GIEC: 897]

Tot i aquesta caracterització inicial molt superficial, distingir aquest tipus de construccions no és gens fàcil, i les denominacions no fan esment sempre al mateix tipus de construcció. A més, el pronom *es* pot tenir altres funcions com ara reflexiva, recíproca o aspectual.⁵

En aquest treball, pensant en un lector que ensenya gramàtica a secundària obligatòria o postobligatòria, es caracteritzen sintàcticament i semànticament les construccions de passiva pronominal, anticausativa, impersonal i mitjana i se n'assenyalen les principals diferències (§2), i es proposen tota una sèrie d'activitats per treballar-les en una classe de batxillerat (§3).

2. Les construccions de passiva pronominal, mitjana, impersonal i anticausativa

En aquest apartat analitzarem les característiques sintàctiques i semàntiques de les construccions de passiva pronominal (§2.1), anticausatives (§2.2), impersonals pronominals (§2.3) i mitjanes (§2.4). Les dades s'han extret de la GIEC, de RAE-ASALE (2009), de Mendikoetxea (1999a), de Fàbregas (2021) i de Bartra (2008).

2.1. La passiva pronominal

Les construccions de passiva pronominal es poden formar a partir de verbs transitius. Presenten la característica que el subjecte és pacient, és a dir, que el subjecte gramatical és l'objecte nocional, i que concorda amb el verb. Per tant, és l'element que faria de complement directe en l'oració activa. La semàntica d'aquestes construccions és pròxima a la de les passives perifràstiques. Així (3a) i (3b) són semànticament iguals. De tota manera, la GIEC (2016: 895) ja adverteix que la construcció de passiva pronominal «és molt més natural i habitual en tota mena de registres que no pas la passiva perifràstica»

⁵ Fàbregas (2021), per exemple, distingeix 15 tipus diferents d'usos del *se* en espanyol, onze dels quals són paradigmàtics, és a dir, en què el pronom de 3a persona pot alternar amb un altre pronom de 1a o 2a persona (entre els quals l'anticausatiu), i quatre més de no paradigmàtics, en què el pronom sempre s'usa en 3a persona, entre els quals precisament l'impersonal, el passiu i el mitjà. De tota manera aquest autor proposa distingir els usos del *se* a partir d'altres criteris. Considera que els paradigmàtics afecten el predicat de maneres diferents i els no paradigmàtics afecten l'oració en general, però no la informació lèxica del predicat. Així, el *se* anticausatiu afecta el nombre dels arguments, mentre que el de passiva pronominal afecta la diàtesi; l'impersonal, la interpretació del subjecte, i el de mitjana, la diàtesi i la interpretació del subjecte alhora.

- (3) a. Després de l'estat d'alarma, s'han obert les grans superfícies comercials.
b. Després de l'estat d'alarma, les grans superfícies comercials han estat obertes.

Tanmateix, contràriament a les construccions de passiva perifràstica, les construccions de passiva pronominal no permeten recuperar l'argument extern agent en forma de complement adjunt (complement agent) (cf. (4)).⁶ Segons RAE-ASALE (2009: §41.11h-k), es tracta més aviat d'una resistència que no pas d'una impossibilitat absoluta. L'acceptació seria major amb substantius en plural o singular genèric, sobretot si fan referència a institucions, sovint introduïts amb *per part de*.

- (4) a. El vaixell va ser enfonsat pels pirates.
b. *El vaixell es va enfonsar pels pirates.
c. El vaixell es va enfonsar {intencionadament / per cobrar l'assegurança}.

De tota manera, aquest argument extern agentiu hi és implícit, perquè la passiva pronominal legitima adjunts que hi estan orientats o clàusules subordinades finals, que constitueixen proves conegudes de la presència d'un agent (cf. (4c)).

Formalment la diferència principal entre les construccions de passiva perifràstica i de passiva pronominal és que en les primeres el predicat apareix en veu passiva (auxiliar *ser* + participi passat), mentre que en les passives pronominals, en veu activa. Així, podem dir que el pronom *es* bloqueja l'aparició de l'argument que en les actives seria el subjecte agent.

El subjecte gramatical de les construccions de passiva pronominal pot ser preverbal o postverbal, però amb tendència a la posició postverbal. Seguint Fábregas (2021), (5a) es pot interpretar com a passiva o com a anticausativa, tot i que amb preferència per la lectura passiva. Així, la interpretació anticausativa indicaria que l'esdeveniment ha ocorregut a causa de les propietats internes dels vaixells o per un accident no controlat per un agent extern. La lectura passiva, en canvi, suposaria que un agent extern no especificat és responsable de l'enfonsament. Contràriament, (5b) s'interpreta més aviat com a anticausativa, ja que aquestes construccions són asseveracions sobre el que va passar a un individu. Els adjunts orientats a l'agent o l'adjunt *per si sol*, legitimat per les construccions anticausatives, poden desfer l'ambigüitat.

- (5) a. Es van enfonsar els vaixells.
b. Els vaixells es van enfonsar.

D'altra banda, si el SN que fa de subjecte postverbal és escaït, és a dir, si no porta cap determinant ni quantificador, en català pot ser pronominalitzat amb

⁶ Sí que legitimen un adjunt que indiqui causa o instrument si s'introdueix amb la preposició *amb*:

- (i) El vaixell es va enfonsar amb una canonada.

en (cf. (6)). Les construccions anticausatives no legitimen aquest tipus de subjectes, per la qual cosa (6a) només es pot llegir com a passiva.

- (6) a. S'han obert negociacions entre els partits.
b. Se n'han obert (de negociacions entre els partits).

Les construccions de passiva pronominal presenten algunes restriccions, encara que no tantes com les de passiva perifràstica. Segons la GIEC (2016), els verbs pronominals i els reflexius no poden aparèixer en construccions de passiva pronominal perquè no es poden combinar dos pronoms *es*. I tampoc no admeten un pronom personal fort com a subjecte per comptes d'un SN. D'altra banda, RAE-ASALE (2009) destaca que no és possible amb verbs en infinitiu (**Es imposible avistarse el buque a esta distancia*), però sí que el seu subjecte pot ser una clàusula substantiva, també en infinitiu (*Se decidió premiarla*).

De tota manera, les construccions de passiva pronominal presenten casos difícils de distingir tant de les anticausatives com de les impersonals. Els esmentarem en tractar aquestes altres construccions a continuació.

2.2. Les construccions anticausatives

L'alternança causativa caracteritza una sèrie de verbs que poden tenir un ús transitiu i un d'intransitiu. Entre els verbs que hi participen els més prototípics són els de canvi d'estat i alguns verbs psicològics:

- (7) a. El vent va rompre la finestra.
b. La finestra es va rompre.
- (8) a. La pel·lícula va espantar na Maria.
b. Na Maria es va espantar.

Semànticament el significat de totes dues variants està relacionat. La variant transitiva denota un esdeveniment en què s'especifica la causa per la qual una entitat sofreix un canvi d'estat o psicològic. La variant anticausativa o intransitiva focalitza sobre el canvi d'estat, sense l'esment de la causa que l'ha provocat. Sintàcticament, en la variant anticausativa l'objecte de la variant transitiva esdevé el subjecte gramatical, el verb es pronominalitza i la causa no s'expressa.

Però no tots els verbs de canvi d'estat participen de l'alternança, ja que presenta una restricció important. Es tracta de la Condició de la subespecificació de l'argument extern (*Underspecified external argument condition*; Alexiadou, Anagnostopoulou & Schäfer 2015: 52 (98)), segons la qual els verbs transitius que poden alternar són aquells que no restringeixen els seus subjectes a agents i instruments i legitimen també subjectes causants. Per exemple, el verb *assassinar* és un verb de canvi, però no participa de l'alternança perquè, tot i ser un verb causatiu, el seu argument extern ha de ser necessàriament un agent que actua intencionadament:

- (9) a. {En Joan/*La destrall/*La caiguda} va assassinar en Pere.
b. *En Pere es va assassinar.

Per tant, els verbs causatius que formen la variant anticausativa són aquells subespecificats per al paper temàtic de l'argument extern, és a dir, els que legitimen tant agents com causes com a subjectes. Alexiadou, Anagnostopoulou & Schäfer (2006) els classifiquen com a verbs amb arrel de causa inespecificada. Tanmateix, hi ha alguns contraexemples de la condició esmentada:

- (10) a. En Joan va destruir l'ordinador.
b. La pandèmia va destruir la població.
c. L'incendi va destruir el bosc.
d. *{L'ordinador/La població/El bosc} es va destruir.

Com podem observar, el verb *destruir* no restringeix els seus subjectes a agents (10a), ja que es pot construir amb subjectes causants (cf. (10b-c)). Tot i això, es resisteix a legitimar la construcció anticausativa (cf. (10d))⁷

Una característica important de les construccions anticausatives és que legitimen un adjunt de tipus *per si sol*, però no adjunts orientats a l'agent, cosa que les diferencia de les de passiva pronominal, com hem vist a §2.1.⁸

- (11) a. La tempesta va enfonsar el vaixell.
b. El vaixell es va enfonsar {per si sol / *per cobrar l'assegurança}.

Tanmateix, com ja hem vist més amunt, en la seva superficialitat les construccions anticausativa i passiva pronominal són absolutament idèntiques i no les podem diferenciar si no coneixem quin és el paper temàtic del subjecte nocional. Si és un agent, el verb no pot participar de l'alternança causativa i, per tant, la interpretació de la construcció amb *se* haurà de ser de passiva pronominal. En canvi, si el subjecte nocional és una causa, la interpretació serà d'anticausativa. Així doncs, la passiva pronominal i l'anticausativa es diferencien bàsicament pel fet que en la primera hi trobem la presència implícita del subjecte agentiu (com es pot comprovar pel fet que admet adjunts orientats a l'agent), mentre que en la segona no hi és (no admet els adjunts orientats a l'agent i sí l'adjunt *per si sol*). De tota manera, com ja hem dit, si el subjecte de la

⁷ Segons Alexiadou, Anagnostopoulou & Schäfer (2006) el verb *assassinar* seria un verb d'arrel agentiva, que només legitima agents com a subjecte, mentre que *destruir* ho seria de causa externa. Segons els autors, alternen en algunes llengües, però no en català o espanyol. Abrines (2006) mostra que els verbs d'arrel agentiva no legitimen ni la passiva pronominal ni l'anticausativa. (9b) no és una construcció passiva, perquè no legitima adjunts orientats a l'agent o clàusules finals (**En Pere es va assassinar {deliberadament/per cobrar l'assegurança}*). En canvi, els verbs de causa externa no legitimarien la construcció anticausativa, però sí la de passiva pronominal. Observeu com (10d) sí que s'hi pot entendre (*{L'ordinador/La població/El bosc} es va destruir deliberadament*).

⁸ En realitat aquest adjunt pot ser equivalent a 'tot sol/sense ajuda externa' o a 'sense causa externa'. I la distribució no és complementària. Vegeu la discussió a Abrines (2016) i les referències que s'hi citen.

construcció és postverbal la tendència és a interpretar-la com a passiva, mentre que si és preverbal, més aviat com a anticausativa.

A part de la restricció que hem esmentat, i dels contraexemples explicats, encara hem d'assenyalar dos problemes més en la caracterització dels verbs que participen de l'alternança causativa. En primer lloc, que hi ha un altre grup de verbs que no poden alternar, però que contràriament als agentius es resisteixen a formar la variant causativa i només legitimen la intransitiva. Són els verbs de canvi de *causa interna*. Són verbs en què la causa de l'esdeveniment de canvi està relacionada amb les propietats inherents de l'argument que sofreix el canvi. El verb *florir* (12) es pot construir com a intransitiu, però no com a causatiu si no és perifràsticament (cf. (12c)).⁹

- (12) a. *El jardiner va florir les roses.
b. Les roses van florir.
c. El jardiner va fer florir les roses.

Tanmateix, estudis recents destaquen que els verbs de causa interna sí que poden alternar, tot i que amb restriccions importants (cf. McKoon and Macfarland 2000; Wright 2001; Rappaport Hovav & Levin 2012; Alexiadou 2014; Rappaport Hovav 2014). Alexiadou (2014) destaca que la facilitat per alternar és major si els verbs possibiliten subjectes animats.¹⁰

En segon lloc, hem d'esmentar que també podem trobar verbs que fan la construcció anticausativa sense el clític *es* (cf. (13)) o que es poden construir amb clític o sense (cf. (14)).

- (13) a. L'operació comercial ha augmentat els beneficis de l'empresa.
b. Els beneficis de l'empresa han augmentat.

- (14) a. La felicitat ha engreixat en Joan.
b. En Joan (s')ha engreixat.

2.3. Les impersonals pronominals

Com hem esmentat, les construccions impersonals pronominals i les de passiva pronominal, han estat agrupades sota el nom de *construccions pronominals de subjecte indefinit* (GIEC) o *inespecífic* (Bartra 2008). Comparteixen que el pronom *es* evita l'aparició de l'argument extern com a subjecte oracional. Tanmateix, podem esmentar una divergència en el tractament de les impersonals entre la gramàtica normativa catalana (GIEC) i l'espanyola (RAE-ASALE 2009). Segons la GIEC (§23.3.1), les passives pronominals es construeixen amb verbs

⁹ Tot i que sempre s'ha presentat el verb *florir* com l'exemple prototípic dels verbs de canvi de causa interna, Rappaport Hovav (2020) ha indicat que és millor classificar-lo com a verb inergatiu d'emissió.

¹⁰ A Abrines (2016) i Abrines & Mateu (2018) s'analitzen les aparicions dels verbs de causa interna en el CTILC (*Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*) i el percentatge d'aquestes ocurrences com a transitius i intransitius.

transitius, mentre que les impersonals ho fan amb verbs no transitius, és a dir, inergatius, inacusatius o copulatius, per la qual cosa sembla donar a entendre que totes dues construccions es troben en distribució complementària. En canvi, segons la RAE-ASALE (2009: §41.10d i s.) i Mendikoetxea (1999a: §26.4), les impersonals també es poden formar a partir de verbs transitius tot i que amb certes restriccions (RAE-ASALE 2009: §41.12). De tota manera, aquesta obra també destaca la distribució complementària, en part, de passives i impersonals pronominals (almenys per a l'espanyol peninsular).

Amb verbs transitius, l'objecte nocional no passa a subjecte, com en les passives i les anticausatives, sinó que es manté com a objecte i, en cas que tinguí un referent animat i específic, s'introdueix amb la preposició *a* per marcatge diferencial d'objecte (MDO), en el que es denomina *complement directe preposicional*. En aquest sentit, RAE-ASALE (2009: §41.12b) argumenta que l'exemple de (15) s'ha d'interpretar com a impersonal i no com a passiva pronominal:¹¹

(15) Se recibió al maestro.

Per tant, la distribució complementària en espanyol implicaria que amb verbs transitius les impersonals legitimen un objecte de persona, mentre que les passives el rebutgen com a subjecte, o en tot cas s'entendria la construcció com a reflexiva (cf. (16)). D'altra banda, les impersonals tendeixen a rebutjar els objectes referits a cosa, que sí que són legitimats com a subjectes per les passives.¹²

¹¹ En català, en què l'objecte gramatical no es marca sintàcticament amb una preposició, aquesta construcció (*Es va rebre el mestre*) s'entén com a passiva (= 'el mestre va ser rebut') i no com a impersonal (= 'algú va rebre el mestre'). Fixem-nos en la concordança: *Es van rebre els mestres*, tot i que la nostra intuïció també ens fa veure com a gramatical la construcció sense concordança, especialment si va acompanyada d'algun adjunt intensificador (*Es va rebre els mestres amb entusiasme*). En canvi, en espanyol no es dona la concordança (cf. nota 12): *Se recibió a los maestros*.

¹² Precisament, que el complement directe hagi de referir-se a persones, ajuda a distingir casos semblants, com els de (i), reproduïts de RAE-ASALE (2009: 4822):

- (i) a. ¿Se deben respetar las fiestas? [passiva pronominal]
b. ¿Se debe respetar a los padres? [impersonal pronominal]

La primera construcció és passiva pronominal ja que trobem el verb que concorda amb el subjecte gramatical i objecte nocional. En canvi, la segona és impersonal perquè el verb no concorda amb l'objecte gramatical i nocional.

Aquesta obra també recomana evitar els encreuaments entre passives pronominals i impersonals pronominals. En reproduïm un cas a (ii):

- (ii) Se premiaron a los mejores alumnos. [RAE-ASALE (2009: 4821)]

Aquesta construcció és híbrida perquè conté un complement directe que es refereix a persona, com en les impersonals, però un verb en plural que no concorda amb cap subjecte gramatical. La variant correcta seria *Se premió a los mejores alumnos*.

- (16) a. Aquí se admira mucho a este actor.
 b. Este actor se admira. [^{*}com a passiva; ^{ok}com a reflexiva]
 [RAE-ASALE 2019: 242]

Així doncs, les impersonals es caracteritzen per ser oracions en què el pronom *se* bloqueja l'expressió del subjecte i que duen el verb sempre en tercera persona del singular. La diferència entre impersonals i passives pronominals és sintàctica: en les segones, l'objecte nocional de l'oració (complement directe en l'activa) apareix com a subjecte gramatical i concorda amb el verb. En les impersonals, atès que es formen amb verbs no transitius, no hi ha cap sintagma nominal que pugui concordar amb el verb. Per aquest motiu, s'interpreta l'existència d'un subjecte tàcit amb interpretació indefinida o arbitrària ('la gent, hom'). Precisament pel fet que el subjecte sigui tàcit, el verb de les impersonals és sempre en tercera persona del singular, i s'ha argumentat que el pronom *es* posseeix un tret de tercera persona que concorda amb el verb.¹³

A continuació oferim un exemple d'aquestes oracions amb un verb inergatiu (17a), un verb inacusatiu (17b) i un verb copulatiu (17c):¹⁴

- (17) a. A l'estiu es treballa malament a l'exterior.
 b. Els dilluns sempre s'arriba tard a la feina.
 c. No s'és feliç sense estimar.

Segons Mendikoetxea (1999a: §26.4), la diferència entre les passives pronominals i les impersonals no és semàntica, com s'ha argumentat tradicionalment (significat passiu o actiu):

- (18) a. Se enviaron los equipos de refuerzo. [passiva]
 b. Se avisó a los bomberos. [impersonal]

Segons l'autora, totes dues oracions de (18) es poden parafrasejar i interpretar com a passives («els equips de reforç van ser enviats», «els bombers van ser avisats») o com a actives («qualcú va enviar els equips de reforç», «qualcú va avisar els bombers»), sense observar cap diferència de significat, ja que una passiva sense subjecte nocional també expressa un subjecte indeterminat.¹⁵

¹³ Segons la GIEC (895), en català, les passives pronominals i les impersonals també es poden distingir perquè les primeres possibiliten que el pronom *se* estigui en posició enclítica i proclítica, mentre que les impersonals només en posició proclítica (*Ara es deu haver de passar el pont* vs. **Ara deu haver-se de passar el pont*).

¹⁴ Sembla que les impersonals amb verbs inacusatius i copulatius presenten algunes restriccions (cf. Mendikoetxea 1999a). Per exemple, que només poden aparèixer en contextos imperfectius i amb interpretació genèrica. Per tant, només poden ser del tipus *medioimpersonal* que comentem en la nota 15.

¹⁵ RAE-ASALE (2009: §41.10n i s.) distingeix, semànticament, dos tipus d'impersonals, les genèriques, o medioimpersonals, i les existencials o episòdiques (cf. també Fàbregas 2021). Les primeres es construeixen amb el verb en present o imperfectiu, i poden admetre expressions adverbials com *generalment*, *habitualment*, etc. Indiquen que la situació descrita es predica de qualsevol individu o de la gent en general (cf. (ia) o les oracions de (17)). Per la seva banda, les existencials o episòdiques també

2.4. Les construccions mitjanes

L'estatus de les oracions mitjanes és el més controvertit de totes les construccions que tractem en aquest article.

En primer lloc, hem d'esmentar que RAE-ASALE (2019, s. v. *oración media*), equipara les mitjanes amb les que nosaltres hem anomenat *anticausatives*: «Oración que se construye con un verbo intransitivo que expresa un cambio de estado, como *Algunos árboles se secaron este verano* o *Los precios subieron exageradamente en enero*» (RAE-ASALE 2019: 212).

En canvi, per a Mendikoetxea (1999a) «la voz media sirve de expresión a una acción o proceso verbal que 'afecta' al sujeto gramatical, que, con verbos transitivos, se corresponde con el objeto nocional (semántico) del verbo» (Mendikoetxea 1999a: 1653). Segons aquesta definició, serien mitjanes les reflexives; les pseudoreflexives; les incoatives de canvi d'estat (les nostres anticausatives), de posició o psíquic, i les oracions de caràcter genèric que denoten una propietat inherent del subjecte. De fet, l'autora se centra en aquestes últimes, perquè estan «estrechamente emparentadas con las oraciones pasivas e impersonales con *se*, de las que consideramos que este tipo de oraciones medias son una subclase» (Mendikoetxea 1999a: 1654).

També sembla que ho entenen així la GIEC i Bartra (2008) en el cas del català, ja que tracten les «construccions pronominals amb valor genèric» (GIEC: §23.3.2) o les «construccions pronominals genèriques o oracions mitjanes» (Bartra 2008: §16.3.5) dins de l'apartat dedicat a les construccions pronominals de subjecte indefinit, que inclouen les passives i les impersonals, com ja hem vist. Fàbregas (2021) indica que les mitjanes també s'han anomenat *middle-passive* o *generic-middle* i s'han tractat com a estructures passives, però que tenen més a veure amb les anticausatives.

Per què, doncs, cal tractar-les a part? Per Mendikoetxea, pel significat i perquè tenen característiques formals pròpies. Tractem, doncs, aquests dos aspectes.

Pel que fa al significat, el tret més destacat és que la mitjana és una afirmació genèrica que expressa que el subjecte gramatical o l'esdeveniment denotat tenen una propietat determinada en general (Ackema & Schoorlemmer 2017). GIEC destaca que aquestes construccions perden el valor d'activitat o d'esdeveniment realitzat per un agent i passen a interpretar-se com l'expressió d'una propietat genèrica, a la qual s'afegeix un valor modal de simple obligació o possibilitat. Segons Fàbregas (2021), les mitjanes suposen l'estativització d'un predicat. Per tant, denoten una predicació estativa que adscriu al subjecte la necessitat o la tendència a participar en un esdeveniment. Així, (19a-b) s'han d'interpretar en el sentit que les taques de magrana o les camises tenen una

admeten verbs en temps perfectiu. Semànticament es caracteritzen per la presència implícita de l'agent, que no es coneix o que es vol amagar (cf. (ib)). En aquest article, atès que totes les activitats de 3.1 es fan en català, no es té en compte aquesta distinció.

- (i) a. En invierno se duerme menos la siesta que en verano.
- b. No se pasó mal en aquel viaje. [= No lo pasó uno mal en aquel viaje.]

propietat concreta, en les primeres la de no poder-se treure bé, i en les segones la de poder-se planxar fàcilment.¹⁶

- (19) a. Les taques de magrana no es treuen gaire bé. [GIEC: 897]
 b. Estas camisas se planchan con facilidad. [Fábregas 2021: 157 (427a)]

Aquesta caracterització semàntica determina les característiques sintàctiques de les mitjanes. Aquestes construccions (i) duen un SN, normalment en posició preverbal (com les anticausatives), que concorda amb el verb i que sol ser inanimat i amb valor genèric, normalment en plural genèric o amb díctic amb valor de tipus (el demostratiu *aquest*), però que no és l'argument extern del verb, que no es projecta; (ii) duen el verb en temps imperfectiu, preferentment imperfect o present d'indicatiu, i (iii) requereixen de la presència d'un adjunt activador del valor genèric, el qual pot ser locatiu, de temps o manera, en forma de SPrep o adverbial, d'un predicatiu o de la negació, o també un verb modal.¹⁷

D'altra banda, no admeten una subordinada final en infinitiu o adverbis orientats a l'agent perquè aquest no s'hi sobreentén, cosa que les diferencia de les passives. Mendikoetxea (1999a: 1666) resumeix les característiques així: «[s]i se puede hablar de una oración media estándar, esta sería una oración con sujeto implícito 'agente', sujeto inanimado que se corresponde con el objeto nocional 'afectado' y aspecto genérico». Tanmateix, aquesta caracterització correspon clarament al que l'autora anomena *mediopasivas*. És a dir, mitjanes a partir de verbs transitius.

Que el subjecte sigui preverbal correlaciona amb el fet que sigui determinat. De fet, segons l'autora, si el subjecte és un SN escarrit i posposat al verb, haurem de considerar que la construcció és passiva. Així, encara que hem de considerar que (20a) és una construcció mitjana, l'oració de (20b) és passiva.

- (20) a. Els cotxes es renten fàcilment amb aigua i sabó.
 b. Es renten cotxes amb aigua i sabó.

A (20a), el subjecte denota la classe de tots els cotxes, precisament perquè és inanimat i plural. Són tots els cotxes que es netegen fàcilment amb aigua i sabó. Per tant, el subjecte denota una classe d'elements que comparteixen una propietat. Ara bé, si el subjecte és en singular, s'entén com un representant de la classe i sol aparèixer acompanyat d'un díctic demostratiu, com ja hem esmentat:

- (21) Aquest cotxe es renta fàcilment amb aigua i sabó. [= Els cotxes com aquest es renten fàcilment amb aigua i sabó]

¹⁶ Entenem *estativitat* en el sentit d'un predicat que no té ni dinamisme, és a dir, cap tipus de canvi, i d'agent (RAE-ASALE 2019 s. v. *estado*).

¹⁷ La presència d'un adjunt obligatori és una característica interessant. Segons Bartra (2008) no es pot dir que el predicat seleccioni lèxicament l'adjunt, però és imprescindible. Per això l'autora parla que les construccions seleccionen *laxament* aquest complement. De tota manera, la GIEC (898) destaca que l'adjunt pot no ser-hi, sobretot si apareixen en l'oració adverbis focalitzadors i s'estableix un contrast. Fábregas (2021) també diu que en espanyol hi pot haver mitjanes sense el modificador.

Que el verb hagi de ser en present o imperfet, resultat de l'estativització del predicat, provoca que les mitjanes siguin incompatibles amb temps verbals progressius, amb l'imperatiu o amb un present iteratiu. Per això, (22) s'ha de considerar passiva, no mitjana. No expressa una propietat de tots els cotxes, sinó que denota una acció ocorreguda en el passat.

(22) Els cotxes es van netejar amb aigua i sabó.

Hem caracteritzat les mitjanes bàsicament diferenciant-les de les passives. Per tant, com hem dit, les que es construeixen a partir d'un verb transitiu i que Mendikoetxea anomena *mediopasivas*. Tanmateix, segons Mendikoetxea, entre les mitjanes també podem trobar oracions en què l'objecte nocional, l'argument intern del verb, no apareix com a subjecte gramatical sinó com a objecte. Es tracta de les que anomena com a construccions *medioimpersonales*:

(23) A los hijos no se les escoge. [Mendikoetxea 1999a: 1660 (22a)]

Per tant, segons l'autora, la diferència entre les mediopassives i les medioimpersonals és exclusivament formal i es concreta en la funció sintàctica del SN que apareix en l'oració. Si és subjecte i concorda amb el verb, es tractarà d'una construcció mediopassiva. Si és objecte, serà medioimpersonal. Tanmateix, observem que en aquesta construcció l'argument intern és refereix a persona. Ni la GIEC ni Bartra (2008) esmenten aquest tipus de construcció. Tal com hem esmentat anteriorment, en el sentit que en català segons la GIEC les construccions impersonals es formen a partir de verbs intransitius, hem d'interpretar que l'equivalent a (23) (*Als fills no se'ls escull*) és passiva i no mitjana (cf. nota 11).

2.5. Conclusions provisionals

A risc de simplificar, intentarem resumir les característiques que diferencien els quatre tipus de construccions que hem analitzat.

Les construccions de passiva pronominal i les anticausatives poden ser superficialment idèntiques, però normalment les primeres duen el SN que fa de subjecte pacient, i que per tant concorda amb el verb, en posició postverbal, mentre que les segones el duen preverbal. En tot cas, es poden distingir fàcilment pels adjunts que admeten. Les primeres admeten adjunts orientats a l'agent o clàusules finals, mentre que les segones no els admeten i només admeten l'adjunt *per si sol*. Així mateix, les primeres admeten que el SN sigui escarrit, mentre que les segones no legitimen aquest tipus de SN.

Les impersonals es podran distingir d'aquestes dues construccions, i també de les mitjanes, perquè el seu verb sempre és en 3a persona del singular i no presenta cap SN que hi concordi. Recordem, també, que en el cas del català la gramàtica normativa indica que es formen a partir de verbs intransitius, mentre que les passives i les anticausatives ho fan a partir de verbs transitius, tot i que presenten restriccions.

En espanyol, en què la gramàtica normativa indica que les impersonals també es poden construir amb verbs transitius, veurem que el SN objecte no passa

a subjecte (no concorda amb el verb) i es construeix amb marcatge diferencial d'objecte.

Pel que fa a les mitjanes, hem de recordar que RAE-ASALE (2009, 2019) les equipara a les que aquí hem anomenat *anticausatives*. Tanmateix, Mendikoetxea (1999a) i Fàbregas (2021) per a l'espanyol, i GIEC i Bartra (2008) per al català sí que distingeixen aquest tipus de construccions. El que destaquen és el seu valor semàntic genèric, el fet que suposen l'estativització d'un predicat i que expressen la necessitat o tendència del SN. Sintàcticament es caracteritzen perquè duen un SN en posició preverbal (com les anticausatives), que concorda amb el verb, però que és l'objecte nocional afectat, i que no pot ser escaït. A més el verb es presenta normalment amb un temps imperfectiu i exigeix un adjunt modificador. Per a l'espanyol, Mendikoetxea (1999a) també destaca la possibilitat de construccions mitjanes en què el SN argument intern es manté com a objecte i no com a subjecte gramatical. En aquest cas, com en el de les impersonals, es construirà amb marcatge diferencial d'objecte.

A continuació plantejarem tota una sèrie d'activitats per treballar-les, adreçades a alumnes de l'etapa de batxillerat.

3. Activitats pràctiques

Actualment hi ha un cert debat sobre l'ensenyament de la gramàtica a les aules de secundària. N'és mostra l'aparició en el nostre àmbit d'alguns monogràfics dedicats al tema. Per exemple, la revista *Caplletra. Revista internacional de filologia* (núm. 63, 2017) va publicar un monogràfic titulat «Noves perspectives per a l'ensenyament-aprenentatge de la gramàtica: cap a una gramàtica pedagògica»; la revista *Articles de Didàctica de la Llengua i de la Literatura* (núm. 72, 2017) en va titular un «Indagar sobre gramàtica a les aules», i la revista *Bellaterra Journal of Teaching and Learning Language and Literature* (vol. 3, núm. 13, 2020) va dedicar un monogràfic a «Recerca actual sobre l'ensenyament de la gramàtica. Per a què serveix ensenyar gramàtica?». I encara la revista *Tejuelo. Didáctica de la Lengua y la Literatura. Educación* també ha reservat dos dels seus últims monogràfics a l'ensenyament de la gramàtica, concretament els números 1 i 2 del volum 35 (2022). El primer, titulat «La morfología y su didáctica», i el segon, «Aportaciones a la investigación sobre la enseñanza de la gramática y las prácticas reflexivas».

Amb la introducció de l'enfocament comunicatiu en els currículums, es vincula el coneixement gramatical a la millora de les habilitats d'ús (cf. per exemple Zayas 2014). En aquest sentit, el treball gramatical ha de ser una reflexió sobre l'ús lingüístic: conèixer el sistema per millorar l'ús. Aquest enfocament es presenta com a incompatible amb un enfocament formalista, potser a causa dels excessos tradicionals en l'ensenyament de la gramàtica, en què havien prevalgut activitats basades en la memorització i l'etiquetatge dels constituents sintàctics. Bosque & Gallego (2018) ja han criticat aquesta perspectiva, que situa la llengua en una esfera exclusivament social, perquè en suposa una visió empobrida:

Al aplicar esta visión instrumental al idioma, se olvida una y otra vez que nuestra lengua no puede abordarse como un instrumento. La razón no es únicamente el hecho evidente de que está dentro de nosotros, a diferencia de los

demás instrumentos, sino sobre todo la simple constatación de que constituye una parte esencial de nuestra naturaleza humana. El enfoque instrumental parece olvidar el simple (y fundamental) hecho de que no somos usuarios de nosotros mismos. (Bosque & Gallego 2018: 159)

Per tant, segons aquests autors, s'han de dissenyar activitats de coneixement de la llengua, no per millorar-ne l'ús, sinó per conèixer-ne la constitució i l'articulació interna, tal com es fa en altres disciplines científiques. En les activitats proposades a continuació partim de la tipologia presentada per Bosque & Gallego (2016). Les activitats procuren que els alumnes prenguin consciència del sistema interioritzat i que mantinguin una actitud indagadora amb vista a aprendre a valorar arguments i hipòtesis, a valorar generalitzacions, a detectar contradiccions, etc.¹⁸ A més, també plantegem la possibilitat de treballar a partir d'una seqüència didàctica per aprendre gramàtica (SDG; cf. Camps 2006; o Camps & Fontich 2006, en què se n'exemplifica una), proposta metodològica, sorgida dins del grup de recerca reconegut GREAL, de la UAB (cf. <https://grupsderecerca.uab.cat/greal/ca>), que pretén innovar en l'ensenyament de la gramàtica a partir del que anomenen *reflexió metalingüística*.

3.1. Activitats basades en Bosque & Gallego (2016)

a) Quant a activitats de desenvolupament, podem plantejar, entre d'altres:

1. Quines condicions ha de complir una oració per ser passiva pronominal / anticausativa / impersonal / mitjana?¹⁹
2. Assenyala les característiques comunes que tenen les construccions de passiva pronominal, anticausatives, impersonals i mitjanes.²⁰

¹⁸ Les activitats plantejades no pretenen ser una seqüència tancada. El seu ordre no s'ha establert pel grau de dificultat. Senzillament s'ha seguit la tipologia establerta per Bosque & Gallego (2016). De fet, un revisor anònim ens apunta que les primeres activitats (1-4) són de contingut més formal i demanen d'un nivell d'abstracció més alt, per la qual cosa són de resolució més difícil, mentre que les altres (a partir de l'activitat 5) són més senzilles perquè es treballa a partir d'exemples concrets. Aquest revisor suggereix de seguir aquest ordre per treballar a l'aula.

¹⁹ Passives pronominals: construcció intransitiva amb *es*, amb un SN que fa de subjecte gramatical i, per tant, concorda amb el verb, però que és l'objecte nocional (en l'oració transitiva corresponent). Impossibilitat d'afegir-hi l'agent en forma d'adjunt. Però hi és implícit.

Anticausatives: les característiques són les mateixes que les de la passiva pronominal. Les diferències es troben en els tipus de verbs transitius que hi donen lloc. Podem distingir-les afegint un adjunt orientat a l'agent en les passives o un adjunt *per si sol* en les anticausatives.

Impersonals: construccions amb *es* en què el SN és l'objecte gramatical i nocional. Per tant, no concorda amb el verb. També construccions amb *es* amb verbs no transitius.

Mitjanes: construccions similars a les passives (mediopassives) o a les impersonals (medioimpersonals), però que són proposicions estatives, d'aspecte genèric i que necessiten d'un activador d'aquest caràcter. El subjecte implícit no és especificable. Presenten més restriccions que les passives.

3. Per què no podem fer oracions anticausatives de verbs agentius?²¹
4. Explica per quin motiu una oració amb temps perfectiu no pot ser mitjana.²²

Són qüestions que intenten fer reflexionar els alumnes a partir de la informació de què puguin disposar. Plantegen qüestions de reflexió i d'indagació.

b) Quant a les clàssiques activitats de resposta ràpida, que Bosque & Gallego no rebutgen del tot si després de la resposta es fa justificar-la als alumnes, podem assenyalar les següents:

5. Indica de quin tipus és cadascuna d'aquestes oracions i justifica la teva resposta amb arguments sintàctics i semàntics (observa que n'hi ha algunes que poden ser de dos tipus).²³

- a) El resultat s'ha d'interpretar de manera positiva.
- b) El bosc es va calar foc.
- c) En l'estiu, els boscs es calen foc fàcilment.
- d) Els llibres d'autoajuda es venen a totes les llibreries.
- e) A totes les llibreries es venen llibres d'autoajuda.
- f) A la cultura no se la reconeix políticament.
- g) Les urbanitzacions es van construir durant la dècada dels 70.

²⁰ Totes quatre construccions són intransitives amb *es*, i no hi apareix la causa o l'agent que ha instigat l'acció expressada pel verb. Depenent de si es construeixen amb verbs transitius o intransitius tindran un SN que és subjecte o objecte gramatical.

²¹ Només els verbs transitius que no són agentius poden participar de l'alternança causativa (Condicció de la subespecificació de l'argument extern o *Underspecified external argument condition*; Alexiadou, Anagnostopoulou & Schäfer 2015: 52 (98)). Segons aquesta, els verbs transitius que no poden formar anticausatives restringeixen els seus subjectes a agents i instruments i rebutgen els subjectes causa.

²² Les oracions mitjanes converteixen un verb transitiu perfectiu en un verb amb valor estatiu o imperfectiu. D'aquí la incompatibilitat amb temps verbals progressius o amb l'imperatiu. Amb el verb perfectiu una oració no es pot interpretar com una oració mitjana que predica una propietat del seu subjecte, sinó que s'ha d'interpretar com una oració que denota una acció que ha ocorregut en un temps puntual i que afecta el subjecte gramàtica. Així, *El cotxe es va rentar amb cera* no significa que tots els cotxes es poden rentar amb cera (com seria el cas de *Els cotxes es renten amb cera*), sinó que enuncia una acció ja passada.

²³ a) passiva pronominal; b) pot ser passiva pronominal o anticausativa (*El bosc es va calar foc intencionadament* o *El bosc es va calar foc per si sol*); c) impersonal; d) mitjana (mediopassiva) o passiva; e) només passiva, no mitjana (el motiu és el fet que el subjecte sigui postverbal); f) mitjana (medioimpersonal, amb un objecte nocional que també fa d'objecte gramatical); g) passiva (no pot ser anticausativa ja que els verbs de construcció i de destrucció no admeten l'alternança causativa); h) impersonal; i) impersonal (el temps verbal progressiu fa que no pugui interpretar-se com a mitjana i també el fet que el subjecte sigui un SN escaït); j) passiva o anticausativa; k) anticausativa; l) impersonal; m) passiva (el temps verbal perfectiu impedeix la lectura mitjana i, a més, no hi ha un activador d'una lectura genèrica); n) mitjana

- h) Essent estudiant es viu molt bé.
- i) S'estan enviant cartes d'avís a tots els ajuntaments.
- j) El vaixell es va enfonsar.
- k) El vaixell es va oxidar.
- l) Aquí es treballa molt.
- m) Els cotxes es van netejar amb aigua i sabó.
- n) Aquests cotxes es netegen fàcilment amb aigua i sabó.

6. Escribe una oració que sigui passiva pronominal / anticausativa / impersonal / mitjana i justifica la teva tria. Explica si hi ha casos d'ambigüitat entre un tipus o un altre.²⁴

c) Pel que fa a les activitats d'anàlisi directa de seqüències breus, es podrien plantejar activitats com les següents.

7. Explica per què l'oració de (24) es pot entendre com a reflexiva o passiva.²⁵

(24) En Joan es va eixugar.

8. Explica per quin motiu (25a) pot tenir una doble lectura passiva i anticausativa, mentre que (25b) només la pot tenir passiva. Usa adjunts adreçats a l'agent o l'adjunt *per si sol* com a part de l'explicació.²⁶

²⁴ Resposta oberta (el professor ha d'estar atent a reconduir explicacions errònies o parcials). A continuació n'indiquem alguns exemples:

Construcció passiva: *Es van rompre tots els retrovisors del cotxe* [És una construcció passiva prototípica, amb un verb transitiu i un subjecte pacient en posició postverbal que concorda amb el verb. Podem comprovar la lectura passiva amb un adjunt orientat a l'agent: *Es van rompre tots els retrovisor del cotxe per cobrar l'assegurança*. Si es vol fer una oració passiva pronominal amb un verb que no pot formar també una anticausativa, podem usar un verb de construcció: *La casa es va construir en tres mesos*.]

Construcció anticausativa: *El televisor es va rompre* [S'usa el mateix verb transitiu que en l'oració anterior, però la posició preverbal del subjecte pacient afavoreix la lectura anticausativa. Aquesta lectura es pot comprovar amb l'adjunció de *per si sol*.]

Construcció impersonal: *Actualment es parla molt de la guerra d'Ucraïna* [S'usa una construcció amb un verb intransitiu en tercera persona del singular i, per tant, no hi ha cap subjecte pacient que hi concordi. La interpretació és la d'un subjecte tàcit amb interpretació indefinida o arbitrària: *tothom parla de la guerra*.]

Construcció mitjana: *A Mallorca les propietats immobiliàries es venen molt ràpidament per l'alta demanda* [La construcció pot ser entesa com una mitjana prototípica: el verb és en un temps imperfectiu, concretament en present, i el subjecte és preverbal i en plural, la qual cosa afavoreix la interpretació genèrica. A més, hi trobem un adjunt locatiu que activa també la interpretació genèrica. Finalment, la denotació no és d'una acció que es realitza, sinó que les propietats tenen la característica de ser venudes ràpidament.]

²⁵ Perquè es pot entendre que en Joan es va eixugar a ell mateix, per exemple amb una tovallola, però també que en Joan es va eixugar al sol i, en aquest cas, la interpretació és passiva.

²⁶ La primera oració pot tenir dues lectures segons com entenguem l'agent o causa que ha provocat l'enfosament. Si es tracta d'un agent la interpretació serà clarament

- (25) a. El vaixell es va enfonsar.
b. El vaixell es va construir.
9. Explica la diferència de significat de les dues oracions de (26).²⁷
- (26) a. Les patates se sembren el gener.
b. Les patates es van sembrar el gener.
10. Explica l'agramaticalitat de (27b).²⁸
- (27) a. El jardiner va fer florir els rosers.
b. *El jardiner va florir els rosers.
- d) Quant als exercicis d'anàlisi inversa que plantegen, podem fer els següents (concrecions de l'anterior).²⁹
11. Escriu una oració impersonal amb un verb intransitiu / transitiu.³⁰
12. Escriu una oració passiva pronominal que també es pugui entendre com a anticausativa.³¹

passiva (*El vaixell es va enfonsar per cobrar l'assegurança*), mentre que si la causa és subespecificada la interpretació és anticausativa (*El vaixell es va enfonsar per si sol*). En canvi la segona oració només permet la interpretació passiva perquè el verb *construir* és un verb transitiu que no permet l'alternança (**El vaixell es va construir per si sol*).

²⁷ La primera construcció és mitjana. Ho podem comprovar pel seu caràcter genèric (=totes les patates s'han de sembrar durant el gener). En canvi, la segona és passiva. Que el temps verbal sigui perfectiu impedeix la lectura genèrica, i la interpretació és la d'una acció desenvolupada en el gener passat.

²⁸ El verb *florir* s'ha considerat tradicional un verb de canvi d'estat de causa interna. Aquest tipus de verbs, contràriament als verbs subespecificats pel que fa al seu subjecte, no poden formar una construcció transitiva si no és amb el verb causatiu *fer*. No participen de l'alternança, doncs, però poden formar la variant intransitiva (*Els rosers van florir*).

²⁹ Totes les activitats proposades en aquest apartat són de resposta oberta. El professor ha d'estar atent per reconduir respostes errònies o parcials.

³⁰ Per exemple: *Es confia que els jugadors guanyaran el partit* [Es tracta d'una impersonal amb un verb intransitiu en tercera persona, en què no hi ha cap subjecte pacient que concordi amb el verb i s'activa la interpretació d'un subjecte tàcit. Ja hem esmentat que en català la GIEC distribueix les impersonals i les passives de manera complementària, per la qual cosa amb un verb transitiu la interpretació de l'oració serà passiva. Per això posem l'exemple d'una impersonal amb verb transitiu en espanyol: *Se recibió a los monarcas con algunos silbidos*. Fixem-nos que apareix l'objecte nocional marcat amb preposició i que no hi ha subjecte que concordi amb el verb.]

³¹ Per exemple: *Es van cremar tots els boscos de la comarca* [Amb el subjecte postverbal la interpretació tendeix a ser de passiva (un adjunt de finalitat confirma aquesta interpretació: *Es van cremar tots els boscos de la comarca amb la intenció de regenerar-los*). En canvi, si el subjecte fos preverbal (*Tots els boscos de la comarca es*

13. Escriu una oració passiva pronominal que no pugui confondre's amb una d'anticausativa.³²

14. Escriu una oració mitjana (mediopassiva i medioimpersonal) amb una negació / amb un verb modal / amb un adjectiu adverbial com a activador del valor genèric.³³

15. Escriu una oració impersonal pronominal amb un verb intransitiu de moviment (*córrer, baixar, pujar...*)³⁴

e) Pel que fa a les activitats de parells mínims o de dobles parells mínims, podem plantejar, entre d'altres, les següents.

16. Explica el contrast que es mostra a (28).³⁵

- (28) a. Als amics no se'ls coneix mai del tot.
b. No es coneix mai del tot els amics.

17. Explica el contrast que es mostra a (29).³⁶

- (29) a. Als amics no se'ls coneix mai del tot.
b. Els amics no es coneixen mai del tot.

18. Explica el contrast que es mostra a (30).³⁷

van cremar) la interpretació seria anticausativa, és a dir, que els boscos es van cremar per si mateixos.

³² Per exemple: *Es van detenir tots els delinqüents* [Només es pot interpretar com a passiva perquè el verb és agentiu i aquest tipus de verbs no poden alternar entre una construcció activa i una d'anticausativa. Un altre cas seria el de *S'han denegat ajuts a les víctimes de les inundacions*. En aquest cas, la construcció només pot ser interpretada com a passiva atès el subjecte postverbal escaritat. Les construccions anticausatives no legitimen aquest tipus de subjectes.]

³³ Per exemple: *Els bons concerts no es poden seguir en reproducció en continu gairebé mai* [L'oració que presentem compleix les condicions demanades: és d'interpretació mitjana, presenta una negació i un verb modal, i un sintagma adverbial que facilita la interpretació genèrica (*gairebé mai*). Es tracta d'una construcció mediopassiva perquè el verb és transitiu.]

³⁴ Per exemple: *Els dilluns sempre es corre per arribar prest a la feina*.

³⁵ La primera construcció és mitjana (medioimpersonal), mentre que la segona és impersonal. El motiu és la posició postverbal del seu objecte gramatical.

³⁶ La primera construcció és mitjana (medioimpersonal), mentre que la segona és passiva. El motiu és que en la segona l'objecte nocional funciona com a subjecte gramatical i, per tant, concorda. En la primera oració *amics* és l'objecte nocional i gramatical; en la segona és l'objecte nocional i subjecte gramatical.

³⁷ La primera oració és impersonal; la segona, passiva. El motiu és en la funció gramatical de l'objecte nocional. En la primera oració l'objecte gramatical (*els migrants*) funciona com a objecte gramatical i, per tant, no concorda. En canvi, en la segona funciona com a subjecte gramatical i concorda amb el verb.

- (30) a. Un risc o amenaça humana que sembla ser com es considera els migrants... [Ara, 19/05/21, secció VistalTwitter, p.2]
b. Un risc o amenaça humana que sembla ser com es consideren els migrants...
19. Explica el contrast que es mostra a (31).³⁸
- (31) a. Les botigues s'han omplert de productes dietètics.
b. *Les botigues s'han omplert de productes dietètics pels venedors.
20. Explica el contrast que es mostra a (32).³⁹
- (32) a. El bosc es va cremar (per si sol).
b. *El bosc es va destruir (per si sol).
21. Explica els contrastos de (33)-(35).⁴⁰
- (33) a. En Pere va assassinar en Joan.
b. *En Joan es va assassinar.
- (34) a. En Pere va destruir en Joan.
b. *En Joan es va destruir.
- (35) a. En Pere va enfonsar en Joan.
b. En Joan es va enfonsar.
22. Explica els contrastos de (36)-(37).⁴¹

³⁸ Totes dues construccions són passives, però en la segona es fa explícit que les passives pronominal no legitimen l'aparició del complement agent.

³⁹ La primera construcció és anticausativa. El verb *cremar* és un verb de causa inespecificada, que no restringeix el seu subjecte. En canvi, la segona construcció no és gramatical perquè els verbs de construcció i destrucció no legitimen l'alternança causativa. L'oració només es podria entendre com a passiva. Però l'adjunt *per si sol* ho impedeix. D'aquí l'agramaticalitat.

⁴⁰ El verb *assassinar* és un verb que restringeix els seus subjectes a agents i, per tant, segons la Condició de la subespecificació de l'argument extern, no pot alternar. D'aquí l'agramaticalitat de la construcció de (33b). El segon cas, *destruir* no és un verb el subjecte del qual sigui agentiu, però els verbs de construcció i de destrucció tampoc no poden alternar. Finalment, en el tercer cas el verb *enfonsar* és subespecificat per al subjecte i per tant pot participar en l'alternança. De tota manera, atès que el subjecte de la variant transitiva o causativa és agentiu, la variant intransitiva és un cas de passiva pronominal.

⁴¹ En aquestes dues construccions tenim el cas d'un verb subespecificat pel que fa al seu subjecte. Així, una finestra pot ser rompuda per una persona, però també per una tempesta, per exemple. Per tant, el verb *rompre* participa de l'alternança i es pot construir de manera intransitiva. Tanmateix, quan la interpretació del verb restringeix el seus subjectes a agents (només una persona pot rompre una promesa), aquest verb passa a comportar-se com els verbs agentius, que no legitimen la variant intransitiva anticausativa.

- (36) a. En Joan va rompre la finestra.
b. La finestra es va rompre.
- (37) a. En Joan va rompre la seva promesa.
b. *La seva promesa es va rompre.

3.2. Activitat basada en una SDG

Com hem dit, a l'estil de les SDG proposades per Camps (2006) o Camps & Fontich (2006), podem organitzar un conjunt de tasques diverses amb l'objectiu que els alumnes facin una recerca a l'entorn de les construccions estudiades en aquest treball. Sense pretendre articular-la al complet, en farem un petit esbós. Cal indicar de partida que l'SDG s'adreça a estudiants de batxillerat i que els seus objectius són aconseguir que els alumnes coneguin les diferents construccions per amagar l'agent, desenvolupin la seva capacitat d'anàlisi lingüística i elaborin un gènere textual concret (el pòster).

Tota SDG s'organitza a partir de tres fases (Camps 2006): definició de la tasca, desenvolupament i informe o avaluació. A més, d'entre els diferents tipus d'SDG la nostra serà de les organitzades a partir de conceptes gramaticals, tot i que també seria interessant preparar-la a partir de la comparació entre els català i l'espanyol.

En la primera fase es planteja el problema als alumnes, els quals s'han d'adonar de les dificultats de classificació de les oracions objecte d'estudi i s'han de fer una representació mental adequada de la tasca final de la seqüència, el producte final. Plantegem com a tasca final a fer pels alumnes l'elaboració d'un pòster a l'estil dels que es presenten en un congrés (que es penjarà als passadissos del centre).

Aquesta fase es desenvolupa en dues sessions. En la primera els alumnes fan l'activitat 5 que hem proposat més amunt, per adonar-se de les dificultats de classificació d'aquest tipus d'oracions. Aquesta activitat servirà d'avaluació inicial dels alumnes a mena de pretext, però també de posttext en finalitzar l'SDG. Els alumnes poden treballar inicialment en parelles i posteriorment discutir les classificacions en gran grup, en el sentit que l'activitat de discussió és formativa per aprendre gramàtica (cf. Milian 2005). El professor està atent a la discussió i en corregeix els aspectes que siguin necessaris. La segona sessió està dedicada que els alumnes es facin una idea clara de quin és el producte final que han d'elaborar. Així, es comença per llegir diferents pòsters que s'hagin presentat en algun congrés (fins i tot d'altres disciplines que no sigui la llengua i la literatura). A partir de la discussió en grup es destaquen les característiques formals i d'elaboració d'aquest gènere textuals. Aquestes característiques queden reflectides en una rúbrica que servirà d'avaluació final del producte.

La segona fase constitueix el bessó de l'SDG. S'hi desenvolupen les activitats de recerca i d'elaboració del producte final i dura tres sessions.

En la primera sessió, els alumnes s'organitzen en grups, a partir d'una de les tècniques de treball cooperatiu més conegudes: els grups d'experts. Així, en cada grup un dels membres és el responsable de treballar i estudiar una de les construccions (de passiva pronominal, anticausativa, impersonal o mitjana). Les

referències bibliogràfiques que han servit per estructurar l'apartat 2 d'aquest treball podrien servir de base (GIEC; RAE-ALAE 2009, 2019; Mendikoetxea 1999a; Bartra 2008), però sembla més adequat que el professor aportï algun tipus de material més resumit. En acabar la primera sessió d'aquesta fase tindrem el que podem anomenar «experts» en cada un dels tipus de construccions.

En la segona sessió, els diferents experts en cada construcció es reuneixen per discutir la recerca feta i per corregir o completar els seus resums (segons la idea de parlar per aprendre gramàtica) i, amb la informació ja completa, cada alumne torna a reunir-se amb el seu grup original i exposa els resultats de la seva recerca. Al final d'aquesta sessió, doncs, cada grup disposa de la informació completa sobre cada una de les construccions. El professor està atent que la informació transmesa sigui adequada.

La tercera sessió es dedica a aprofundir en les diferents construccions i es desenvolupa a partir de diferents activitats, entre les quals podem assenyalar les que hem inclòs en l'apartat 3.1. De tota manera, se'n poden plantejar més, com per exemple que els alumnes localitzin construccions amb *se* en diferents textos i les classifiquin de manera justificada, que pensin diferents parells mínims que mostrin les diferències entre algunes de les construccions i facin que els companys els resolguin, que reescriguin un text neutralitzant la presència de l'agent, etc.

La darrera fase de l'SDG correspon a l'elaboració del producte final i a l'avaluació. Dura una sessió. Un cop feta la recerca i aprofundit en les construccions, els alumnes elaboren en grup el seu pòster. El professor actua com a guia i està atent a possibles errors en l'elaboració o errors conceptuals que puguin reflectir en el pòster. Després, els alumnes s'avaluen mútuament a partir de la rúbrica elaborada en la segona sessió de la primera fase. Finalment, es pot tornar a fer l'activitat 5 proposada més amunt a mena de posttext per comprovar els avenços dels alumnes en relació amb l'inici de l'SDG. El producte final lliurat, el pòster, no s'ha de considerar l'únic element a avaluar, sinó el producte final d'un procés d'aprenentatge que s'ha d'avaluar en la seva totalitat. La capacitat d'anàlisi lingüística millora a partir de la pràctica continuada. Aquesta SDG només és una baula més en la bastida didàctica que es prepara per millorar-la.

3. Conclusió

En aquest article s'ha plantejat el treball didàctic a l'entorn de les construccions de passiva pronominal, anticausatives, impersonals i mitjanes, que es troben entre els recursos de què disposa la llengua per amagar o ometre la causa o l'agent d'una acció. En un primer apartat s'han analitzat les característiques sintàctiques i semàntiques d'aquestes construccions i s'ha observat que, encara que comparteixen diferents propietats, en alguns casos la diferenciació és difícil, ja que trobem casos poc prototípics que poden confondre's. Posteriorment s'han proposat una sèrie d'activitats per treballar-les a l'aula a partir de les propostes de Bosque & Gallego (2016) i s'ha presentat l'esbós d'una possible SDG que possibiliti el treball de recerca dels alumnes. Es tracta de propostes que pretenen aconseguir que els alumnes actuïn per prendre consciència del sistema lingüístic des d'una perspectiva indagadora.

4. Bibliografia

- Abrines, Bartomeu (2016): “Els verbs de canvi d’estat i l’alternança causativa en català”. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.
- Ackema, Peter i Maaike Schoorlemmer (2017): “Middles”, *The Wiley Blackwell Companion to Syntax, Second Edition*; 1-73.
- Alexiadou, Artemis (2014): “The problem with internally caused change-of-state verbs”, *Linguistics*, 52, 4; 879-909.
- Alexiadou, Artemis, Elena Anagnostopoulou i F. Schafer (2006): “The fine structure of (anti-)causatives”, en *Proceedings of North Eastern Linguistic Society*, vol. 36, editat per C. Davis, A. R. Deal, i Y. Zabbal. Amherst: University of Massachusetts; 115-28
- Alexiadou, Artemis, Elena Anagnostopoulou i Florian Schäfer (2015): *External arguments in transitivity alternations: A layering approach*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Bartra Kaufmann, Anna (2008): “La passiva i les construccions que s’hi relacionen», en *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2, editat per J. Solà, M. R. Lloret, J. Mascaró, i M. Pérez Saldanya. Barcelona: Empúries; 2115-79.
- Bosque, Ignacio i Ángel J. Gallego (2016): “La aplicación de la gramática en el aula: recursos didácticos clásicos y modernos para la enseñanza de la gramática”, *RLA. Revista de lingüística teórica y aplicada*, 54, 2; 63-83.
- Bosque, Ignacio i Ángel J. Gallego (2018): “La gramática en la Enseñanza Media. Competencias oficiales y competencias necesarias”, *ReGroc. Revista de gramática orientada a las competencias*, 1, 1; 141-202.
- Camps, Anna (2006): “Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica (SDG)”, en *Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica*, editat per A. Camps i F. Zayas. Graó; 31-36.
- Camps, Anna, i Xavier Fontich (2006): “La construcció del coneixement gramatical dels alumnes de secundària a través de la recerca i el raonament: l’ús del pronom «hi» en el català oral”, en *Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica*, editat per A. Camps i F. Zayas. Graó; 97-107.
- Fábregas, Antonio (2021): “SE in Spanish: properties, structures and analyses”, *Borealis. An International Journal of Hispanic Linguistics*, 10, 2; 1-235.
- GIEC = Institut d’Estudis Catalans (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans.
- Levin, Beth i Malka Rappaport Hovav (1995), *Unaccusativity: At the syntax-lexical semantics interface*, Cambridge, MA: MIT press.
- McKoon, Gail i Talke Macfarland (2000) “Externally and internally caused change of state verbs”, *Language*, 76, 4; 33-58.
- Mendikoetxea, Amaya (1999a): “Construcciones con «se»: medias, pasivas e impersonales”, en *Gramàtica descriptiva de la llengua espanyola*, vol. 2, editat per I. Bosque i V. Demonte. Espasa Calpe; 1631-1722.
- Mendikoetxea, Amaya (1999b): “Construcciones inacusativas y pasivas”, en *Gramàtica descriptiva de la llengua espanyola*, vol. 2, editat per I. Bosque i V. Demonte. Madrid: Espasa Calpe; 1575-1629.

- Mendikoetxea, Amaya (2012): "Passives and se Constructions", en *The Handbook of Hispanic Linguistics*, vol. 69, editat per J. I. Hualde, A. Olarrea, i E. O'Rourke. Malden, MA: Wiley-Blackwell; 477-502.
- Milian, Marta (2005): "Parlar per fer gramàtica", *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura*, 37; 11-30.
- Perlmutter, David M. (1978): "Impersonal passives and the unaccusative hypothesis", *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*; 157-89.
- RAE-ASALE = Real Academia Española; Asociación de Academias de la Lengua Española (2009): *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: RAE-ASALE.
- RAE-ASALE = Real Academia Española; Asociación de Academias de la Lengua Española (2019): *Glosario de términos gramaticales*. Ediciones Universidad de Salamanca.
- Rappaport Hovav, Malka (2014): "Lexical content and context: The causative alternation in English revisited", *Lingua*, 141 ;8-29.
- Rappaport Hovav, Malka (2020): "Deconstructing Internal Causation", en *Perspectives on Causation*, editat per E. A. Bar-Asher Siegal i N. Boneh. Springer; 219-55.
- Rappaport Hovav, Malka i Beth Levin (2012): "Lexicon uniformity and the causative alternation", en *The theta system: Argument structure at the interface*, editat per M. Everaert, M. Marelj, i T. Siloni. Oxford: Oxford University Press Oxford; 150-76.
- Rosselló, Joana (2008): "El SV, I: Verb i arguments verbals", en *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2, editat per J. Solà, M. R. Lloret, J. Mascaró, i M. Pérez Saldanya. Barcelona: Empúries; 1853-1949.
- Schäfer, Florian (2009): "The causative alternation", *Language and linguistics compass*, 3, 2; 641-81.
- Tubino-Blanco, Mercedes (2020): "Causative/Inchoative in Morphology", en *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Vivanco Gefaell, J. Margarita (2016): "Causatividad y cambio de estado en español: la alternancia causativo-inacusativa", *Tesi doctoral*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid.
- Wright, Sandra Kimberly (2001): "Internally caused and externally caused change of state verbs", *Tesi doctoral*, Northwestern University.
- Zayas, Felipe (2014): "Com podem donar sentit a la tasca amb la sintaxi?", *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura*, 64; 16-25.